

Strategie van het programma Kulturele Haadstêd

Fryslân CULTUREEL HART voor Europa's regio's

Fout! Objecten kunnen niet worden gemaakt door veldcodes te bewerken.

Inhoudsopgave

1. Aanleiding en achtergrond van het programma	3
1.1 Aanleiding	
1.2 Achtergrond: ontwikkelingen en actoren	
2. Afbakening van het programma	6
2.1 Inleiding	
2.2 Doel en afbakening	

3. Strategie en inhoudelijk programma	8
3.1 Mei-inoar strategie	8
3.2 Inhoudelijk programma	9
A. Lân en wetter as poadium	
B. Brûzje troch kultuer	
C. Finsters iepen	
3.3 Festivalkalender voor Fryslân	12
4. Werkwijze	14
4.1 Organisatiestructuur	14
4.2 Voorwaarden scheppen voor een sterke festival- en evenementensector: Professionalisering Fryske Festivals	15
5. Financiële raming	17
5.1 Het projectenbudget	17
5.2 Budget voor professionalisering van Fryske festivals en evenementen	18
6. Resultaten	20
7. Reisschema	21

Fryslân European Capital of Culture in 2018

1. ACHTERGROND EN AANLEIDING VAN HET PROGRAMMA

1.1. Aanleiding

Na Amsterdam in 1987 en Rotterdam in 2001 is in 2018 opnieuw een Nederlandse stad aan de beurt om een jaar lang culturele hoofdstad van Europa te zijn. Diverse Nederlandse steden hebben al aangegeven zich kandidaat te stellen.

Fryslân heeft alles wat een stad ook heeft: hoogwaardige culturele voorzieningen, opleidingen, bijzondere festivals en evenementen, winkels, horeca en uiteenlopende bedrijvigheid. Fryslân heeft dit alles, maar zonder de drukte, de vervuiling, de files. Fryslân combineert een hoogwaardig voorzieningenniveau met een hoge kwaliteit van leven. Fryslân is een prima “stad” om te wonen, werken, studeren en te recreëren ...met toevallig veel groen tussen de voorzieningen.

De ambitie *European Capital of Culture* geeft ons de mogelijkheid Fryslân als één sterke regio verder te ontwikkelen, cultureel, maatschappelijk en economisch.

Fryslân heeft een sterke eigen culturele identiteit, die het verdient om met gepaste trots te worden uitgedragen over de grenzen van de eigen provincie heen. In het coalitieakkoord evenals in de cultuurvisie van de drie Noordelijke provincies maakt het College van Gedeputeerde Staten zich sterk voor een internationaal cultuurbeleid. De ambitie *European Capital of Culture* zal in de komende jaren in toenemende mate het cultuurbeleid van de provincie mee bepalen. Fryslân in de wereld en de wereld op bezoek in Fryslân is een leidend thema in de cultuurvisie 2009-2012 “Finsters iepen”. De profilering van Fryslân’s kunst en cultuur over de grenzen is benoemd als één van de vier inhoudelijke programmaliijnen.

Het ligt voor de hand om Fryslân te vergelijken met andere Nederlandse kandidaten voor 2018. Omdat Fryslân geen stad is, kan onze kandidatuur moeilijk vergeleken worden vanuit een stedelijke invalshoek. We gaan uit van onze eigen kracht en zullen onze ambitie op een geheel “eigen wijze” de komende jaren uitwerken.

Los van een officiële Europese nominatie biedt deze gezamenlijk uit te dragen ambitie kansen om de komende jaren een programma te ontwikkelen waarmee Fryslân zich als één sterke culturele regio positioneert in Europa. Zoals de titel van de cultuurvisie ook aangeeft: Finsters iepen! ... oftewel: wereld kom maar op!

1.2 Achtergrond: ontwikkelingen en actoren

Beeldvorming over Fryslân

Fryslân wordt nationaal en internationaal gezien als regio met een sterke eigen identiteit. De eigen taal, eigen sporten en de eigenzinnigheid van de bevolking dragen daar aan bij. Het huidige beeld dat velen van Fryslân hebben, bestaat uit een regio met veel ruimte, watersport en een vrij traditionele plattelandssamenleving. Er is ook een heel ander beeld van Fryslân te schetsen. Een zeer dynamisch beeld met een bloeiende popcultuur, een toename van het aantal aan nieuwe media gerelateerde bedrijvigheid, vormgevers, meer dan honderd wetenschappelijk onderzoekers verbonden aan zes kennisinstellingen zoals Wetsus, Cartesius en de ontwikkeling van de kenniscampus (Leeuwarden telt al ruim 25.000 studenten). Met elkaar profileren zij Fryslân als dynamische kenniseconomie. Fryslân is hierdoor te typeren als een provincie in transitie van een agrarische en gedeeltelijke geïndustrialiseerde samenleving naar een kenniseconomie waar innovatie en duurzaamheid elkaar kruisen.

Fryslân in nieuw perspectief

De ambitie *European Capital of Culture* kan een belangrijke rol spelen in een veranderend beeld van Fryslân van “stiltegebied” naar dynamische regio met hoge kwaliteit van leven. Meer dan 16 miljoen mensen in Europa spreken een regionale of minderheidstaal, veelal in regio's met een specifieke eigenheid.

Veel van zulke regio's, zoals Fryslân, liggen in de periferie van de nationale staten en worden daardoor minder snel gezien als belangrijke dragers van cultuur.

De regio's zelf kampen vaak met een Calimero-syndroom ten opzichte van nationale overheden.

In het digitale tijdperk is de geografische ligging echter steeds minder relevant. Dit biedt kansen om juist vanuit deze cultureel en traditie rijke gebieden in Europa antwoorden te vinden op vraagstukken waar het gehele continent mee worstelt. Europa is op zoek naar een eigen identiteit en worstelt met de invulling van de gevoelde eenheid in diversiteit. De Friese invulling van het programma *Capital of Culture* kan nieuwe invalshoeken bieden juist vanwege de meertaligheid en de sterke eigen identiteit van onze provincie. Samen met andere meertalige regio's kunnen we op zoek gaan naar samenhang in de diversiteit, die kenmerkend is voor de Europese identiteit.

Vanuit deze oorspronkelijke kracht kunnen zelfbewuste regio's zich met elkaar krachtig positioneren in Europa. Fryslân kan binnen Europa met een programma *Cultural Capital of Europe* hierin het voortouw nemen.

De ambitie om Fryslân in het hart van Europa te plaatsen, vraagt om intensivering van onze Europese relaties. Europa wordt in toenemende mate een Europa van de regio's, naarmate de nationale overheden verder opgaan in de Unie. Internationale samenwerking met strategische partners in Europa leidt tot bundeling van expertise, van kruisbestuiving van ideeën en tot een versterking van de politieke en economische positie van Fryslân als regio in Europa.

We zetten de ambitie *European Capital of Culture* enerzijds in ter versterking van de culturele infrastructuur en anderzijds ter profilering van Fryslân binnen Europa als regio waar volop ruimte is voor innovatieve en creatieve toepassingen. Vanuit het programma *Kulturele Haadstêd* stimuleren we projecten met andere provinciale programma's. In die samenhang werken we met elkaar aan het versterken van de aantrekkelijkheid van Fryslân.

Wanneer mensen Fryslân bezoeken om andere dan culturele redenen (bijvoorbeeld op vakantie, watersport, voor opleidingen, congressen en werkbezoeken), is dat een prima gelegenheid hen te verrassen met de culturele rijkdom van onze provincie. Andersom kunnen we bezoekers aan culturele activiteiten in Fryslân interesseren voor andere provinciale kwaliteiten en ambities. Deze meerwaarde bereiken we door een intensieve samenwerking van deze ambitie met provinciale programma's als Fryslân Topattractie, Ruimtelijke Kwaliteit en projecten zoals de Afsluitdijk en het Deltaplan Fryske Tsjerken. Met wederzijdse inspiratie tot gevolg.

De realisatie van onze ambitie is gebaat bij een goede grensoverschrijdende promotie. Het programma Vermarkting kan in een sterke regiomarketingstrategie de promotionele vertaalslag maken van wat in wisselwerking tussen verschillende programma's en ambities ontstaat. Belangrijke thema's zullen daarin zijn het leven met water (zoals in waterbeheersing, energieopwekking en toerisme), de ruimtelijke kwaliteit van Friese landschappen en de eigenzinnigheid van de Friese bevolking, die bijvoorbeeld tot uiting komt in de duurzame energie ambitie en het behoud van de eigen taal.

Verwachte effecten

Met deze integrale aanpak halen we meer rendement uit het cultuurbeleid. Wanneer we met elkaar deze ambitie omarmen, neemt de aantrekkelijkheid van de regio toe voor wonen, werken, studeren en recreëren. Hierdoor groeit de werkgelegenheid, wordt een verdere leegloop van het platteland tegengehouden en vermindert de demografische druk (vergrijzing). Jongeren blijven en tegelijkertijd komen er meer studenten en toeristen.

In de cultuurvisie noemden we reeds een rapport van SEO Economisch Onderzoek¹ dat aangeeft dat investeren in kunst en cultuur loont. Cultuur heeft een positief effect op de vestiging van hoogopgeleide en creatieve huishoudens en dat heeft op zijn beurt weer een positief effect op de werkgelegenheid. Zo blijkt uit het SEO-onderzoek dat een stijging van het aandeel creatieve beroepen onder de bevolking met één procentpunt gemiddeld samengaat met circa 0,7 procent extra werkgelegenheid in tien jaar tijd.

De ambitie leidt tot een duurzame versterking van de Friese culturele sector. Door de focus die met deze ambitie ontstaat, komt er meer samenhang in het culturele aanbod van culturele instellingen, vindt er goede afstemming plaats van culturele evenementen en is de ondersteuningsstructuur voor bewoners en bezoekers geprofessionaliseerd.

---

¹ De kunst van investeren in Cultuur (onderzoek in opdracht van het ministerie van OC&W uit februari 2007).

Onderzoek naar economische effecten van de ambitie European Capital of Culture
In 2008 was Liverpool European Capital of Culture (ECoC). Voor het eerst is over een langere periode onderzocht wat de effecten zijn van het verkrijgen van de titel. Het onderzoek in Liverpool is uitgevoerd door de University of Liverpool en de Liverpool John Moores University. De onderzoekers nemen daarbij zowel de aanloop tot de benoeming, als de effecten tijdens het ECoC-jaar zelf onder de loep. De economische effecten zijn een belangrijk onderdeel van het onderzoeksprogramma. Nog niet alle cijfers over 2008 zijn binnen, maar in het tussenrapport kunnen de onderzoekers al wel enkele conclusies trekken over deze economische effecten:

- In 2008 trok Liverpool een hoog percentage nieuwe bezoekers: 26 % van alle bezoekers in de periode januari – september 2008 bezochten de stad voor het eerst.
- Ruim driekwart van bovengenoemde bezoekers zeiden in meer of mindere mate beïnvloed te zijn door de status van ECoC bij de beslissing om de stad te bezoeken. 32% van deze groep gaf aan dat ECoC van zeer grote invloed was.
- Hotelvoorzieningen zijn tussen 1998 en 2008 met ruim een derde gestegen: van 24 hotels en 2.127 kamers naar 41 hotels en 4.190 kamers.
- De bezettingsgraad van deze kamers lag boven de 70% in 2008.
- De Liverpool Culture Company rapporteerde eind 2008 dat het ECoC jaar de stad ruim € 800 miljoen heeft opgeleverd.²

In februari 2010 zal in Brussel tijdens de presentatie van het voornemen van Fryslân om zich kandidaat te stellen als European Capital of Culture aan de hand van de resultaten van Liverpool European Capital of Culture 2008 nader ingegaan worden op de economische en maatschappelijke impact die deze ambitie voor onze provincie kan hebben.

2 AFBAKENING VAN HET PROGRAMMA

2.1 Inleiding

Een groot deel van Nederland (gevoed door de landelijke media) is sterk gericht op kunst en cultuuruitingen in de Randstad. Een sterkere profilering van het culturele profiel van Fryslân zal leiden tot meer bezoekers aan de provincie en verbetert het investeringsklimaat. Met de ambitie *European Capital of Culture* kunnen we Fryslân op de kaart zetten als een provincie waar het bruist van de creativiteit. Onze horizon reikt in eerste instantie tot december 2011. Dan presenteert Fryslân zich internationaal als kandidaat-culturele hoofdstad van Europa.

2.2 Doel en afbakening

Wat willen we bereiken?

Doel

Kandidaatstelling van Fryslân als European Capital of Culture in 2018
Fryslân cultureel hart voor Europa's regio's

---

² Impacts 08 (January 2009) *Core Messages*. Blz. 1 en 2.

De kandidaatstelling van Fryslân als *European Capital of Culture* biedt ons de kans de provincie te profileren als een dynamische creatieve regio die midden in Europa staat. Door opleidingen, bedrijven en kunst aan elkaar te koppelen, creëren we een vruchtbare bodem voor het ontstaan van nieuwe bedrijvigheid.

De kunsten staan vaak aan het begin van nieuwe ontwikkelingen. Kunstenaars wakkeren creativiteit aan in de samenleving, inspireren, dagen uit en stellen ter discussie. Met dit programma zetten we kunst en cultuur in als katalysator voor Fryslân als Europese regio.

In 2012 presenteren we een inhoudelijk artistiek programma om voor de titel *Cultural Capital of Europe 2018* in aanmerking te komen. Criteria die de Europese Unie daarvoor stelt, zijn:

1. de Europese dimensie van het programma
2. betrokkenheid van de inwoners.

Het is de kunst een goede balans te vinden tussen enerzijds de kwaliteit van het culturele programma en anderzijds de betrokkenheid van alle geledingen van de Friese bevolking (waaronder ook bedrijven, maatschappelijke organisaties en gemeenten).

Het programma van het jaar 2018 moet bovendien ver uitstijgen boven wat regulier plaatsvindt. Dit betekent dat we de komende drie jaar alle krachten zullen bundelen, kansen in kaart zullen brengen en met alle geledingen van de samenleving gezamenlijk zullen toewerken naar het realiseren van de hoofddoelen van het programma 2018.

Procedure Kandidaatstelling EU

December 2011: Ministerie van OC&W roept kandidaten op voor de Nederlandse kandidaatstellingsprocedure Cultural Capital of Europe 2018.

Derde kwartaal 2012: preselectionmeeting: Alle kandidaat- culturele hoofdsteden hebben hun bidboek ingeleverd en worden uitgenodigd zich te presenteren voor de selectiecommissie. De selectiecommissie stelt een shortlist samen. De overgebleven kandidaten hebben tot medio 2013 de tijd hun kandidaatstelling te completeren.

Medio 2013: Op basis van de ingeleverde bidboeken draagt de Nederlandse overheid in de nazomer van 2013 één stad voor aan de Europese Commissie. De internationale commissie brengt een bezoek aan de kandidaat-steden in de tweede ronde. Uiteindelijk beslist de selectiecommissie wie de titel krijgt. (NB: Er kan afgeweken worden van de keuze van de lidstaat).

Begin 2014: maakt de Europese Commissie officieel bekend wie in 2018 de titel European Capital of Culture namens Nederland in 2018 mag dragen.

Onafhankelijk van het succes van de kandidaatsstelling in 2012 en 2013 betekent investeren in dit programma voor Fryslân dat een aantal zwakkere schakels in de culturele infrastructuur versterkt zijn. Hiermee creëren we een cultureel klimaat dat staat en zich kan meten met vele andere regio's in Europa.

Hoe dan ook is Fryslân na 2013 cultureel hart voor Europa's regio's.

3. STRATEGIE EN INHOUDELIJK PROGRAMMA

Hieronder gaan we achtereenvolgens in op de thema's van het inhoudelijke programma waarmee Fryslân zich in 2012 en 2013 wil kandideren als European Capital of Culture voor het jaar 2018. Onze belangrijkste taak bestaat er echter uit om met de Friese bevolking in de komende jaren de droom Fryslân als cultureel hart voor Europa's regio's vorm te geven.

3.1 Mei-inoar strategie

Hoe gaan we de Friese bevolking betrekken bij deze ambitie?

In Fryslân is de actieve deelname aan cultuur van oudsher hoger dan in andere delen van Nederland (Atlas van Gemeenten, 2005). Cultuur wordt hier breed en vanzelfsprekend gedragen. De kracht van Fryslân is het sterke zelforganiserende vermogen van de bevolking. De platte organisatiestructuur maakt dat de lijnen kort zijn en cultuur breed toegankelijk is: iedereen kan meedoen. Veel initiatieven ontstaan van "onderop". Dat is de kracht van Fryslân. Dit zetten we in om de vensters open te gooien en de regio te profileren in Europa.

Onze cultuur zijn we zelf en de culturele hoofdstad is van iedereen.

De ambitie Fryslân *European Capital of Culture* kan niet anders dan van iedereen zijn. De rol van de provinciale organisatie is daarbij ruimte te bieden, te faciliteren en te verbinden. We zijn ons daarbij bewust van onze sterktes en zwaktes. Fryslân heeft een schat aan bijzondere cultuuruitingen, die binnen de provinciegrenzen "wereldberoemd" zijn, maar daarbuiten niet gekend. Waar we tot nu toe minder goed in geslaagd zijn, is om onze kracht ook over de grenzen van onze provincie heen zichtbaar te maken.

Mei-inoar strategie: het manifest maken van de culturele identiteit van de Friese samenleving

We beginnen in 2010 met een participatieprogramma, waarin we met alle geledingen van de Friese samenleving de culturele kracht van de Friese regio manifest maken. Hoe rijkgeschakeerd is die Friese identiteit en kunnen we dat laten zien, horen, voelen? Wat betekent het hebben van een eigen taal voor de culturele identiteit? Zitten daar gemeenschappelijke kenmerken in die we delen met andere regio's in Europa? Wat maakt iets of iemand Fries?

De komende jaren versterken we de culturele identiteit van Fryslân met een Culturele Karavaan (werktitel). Iedere twee weken doet de karavaan een dorp ergens in Fryslân aan met als inzet alle verhalen, tradities, eigenaardigheden en specifieke kracht van dat dorp op maatschappelijk, economisch en cultureel gebied voor het voetlicht te brengen. De Culturele Karavaan zal de slagader van de ambitie gaan vormen.

Vanuit onze culturele kracht zijn we vervolgens in staat ons zelfbewust te presenteren in Europa.

3.2 Inhoudelijk programma

Het inhoudelijke programma bestaat uit **drie hoofdthema's**:

1. *LAN EN WETTER AS POADIUM* is het centrale thema van de inhoudelijke programmering van 2012-2013 (de jaren van de kandidaatstelling).
2. *BRUZJE TROCH KULTUER*, maakt Fryslân tot één grote brûsplak, waarbij cultuur
  - een bijdrage levert aan provinciale ambities,
  - tot innovatieve projecten leidt (kruisbestuiving van cultuur met economie en wetenschap)
  - en ambities uit andere werkvelden zichtbaar maakt voor een breder en groter publiek, ook over de grenzen van de provincie heen.
3. *FINSTERS IEPEN* is het perspectief van waaruit we het programma vormgeven:
  - in een virtuele presentatie bundelen we de krachten uit de culturele sector
  - we stimuleren de internationale blik in onze culturele uitingen
  - we creëren strategische netwerken in Europa.

1: LAN EN WETTER AS POADIUM

De wouden, de terpen, de klei, de wadden, de Friese meren zijn landschappen om te koesteren en te beschermen. De ruimtelijke kwaliteit van Fryslân willen we behouden, versterken en uitlichten. Fryslân kan beschouwd worden als één groot podium.

Fryslân is sterk in culturele uitingen in het landschap: de vele iepenloftspullen, voorstellingen als Opera Spanga, Intermezzo te Nijetrijne, Theatergroep Sult in Gaasterland en Kunstmaand Ameland, Beeldenpark Groot Vijversburg en niet te vergeten Oerol op Terschelling. De laatste mag internationaal "leading" genoemd worden op het gebied van locatietheater.

Landschap als podium gaat ook over de ruimtelijke kwaliteit die tot uiting komt in de architectuur, landschapsvisies en infrastructurele projecten waarvan de recent opgeleverde houten brug in Sneek en de plannen rond de Afsluitdijk mooie voorbeelden zijn. In 2018 moet overal in Fryslân de culturele waarde van het landschap te ervaren zijn.

De ambitie Kulturele Haadstêd maakt het mogelijk kunstenaars wereldwijd uit te nodigen hier te komen om mooie produkties te maken. Van de 27 soorten landschappen die Nederland kent, bevinden zich er 19 in Fryslân. Met deze enorme rijkdom aan landschappen kunnen we kunstenaars uit binnen- en buitenland uitnodigen met het aanbod: kom en kies je landschap, kies je natuurlijke decor en speel ermee.

Met "lân en wetter" als basis werken we aan een internationale Friese festivalkalender koersend naar 2013. Een dergelijke programmering vraagt om een goede organisatie. Vanaf 2010 werken we intensief samen met de culturele sector aan professionalisering en efficiencyverbetering in de organisatie van festivals en evenementen in de provincie (zie hoofdstuk 4).

2: BRUZJE TROCH KULTUER

In de inhoudelijke uitwerking van het programma zal veel ruimte worden gereserveerd voor brûsplakken. Cultuur maakt niet alleen de kracht van onze regio zichtbaar, maar versterkt tevens het transitieproces van de Friese regio zelf. Creativiteit lokt innovatie uit. Intensivering van de relaties tussen wetenschap, economie en cultuur kan leiden tot verrassende nieuwe toepassingen. Bovendien biedt cultuur een meerwaarde voor elke provinciale ambitie. Bijvoorbeeld: Is het denkbaar dat een windmolenpark voor de kust niet een doorn in het oog is, maar een publiekstrekker door een artistieke vormgeving? Is het mogelijk een volledig duurzaam drijvend podium te creëren, dat de verbondenheid met water ademt, dat demontabel en op diverse locaties inzetbaar is?

Met de Waddenzee als metafoor ontstaat het beeld van een provincie met een enorme dynamiek. Internationaal is de Waddenzee gekend als belangrijke broed- en foerageerplaats voor vogels, die bovendien van levensbelang is voor het voortbestaan van veel leven in zee.

Dit beeld vertalend naar cultuur en economie valt het op dat in Fryslân een groeiend aantal wetenschappers en creatieve ondernemers neerstrijkt om met elkaar te werken aan duurzame innovatieve toepassingen. Fryslân kan gezien worden als één cultureel nationaal landschap waar brûsplakken worden gecreëerd, waar creatieve geesten, wetenschappers en ondernemers elkaar ontmoeten, waar nieuwe ideeën uitgebreed worden en waar nieuwe producten ontstaan. In dit gebied kunnen “vreemde vogels” zich laven aan en laten inspireren door de kwaliteiten van dit land en gevoed weer verder trekken.

Een internationaal Frysk Festival in 2013 zal een staalkaart bieden van projecten die met elkaar de neerslag zijn van alle creatieve innovatieve energie in de provincie.

3: FINSTERS IEPEN

Het zichtbaar maken van bestaande kwaliteiten

Eén van de eerste dingen die we gaan doen is de veelheid aan cultuur die er nu al is in onderlinge samenhang zichtbaar maken. Door internet is de hele wereld slechts een muisklik van ons verwijderd. In de ontwikkeling van Fryslân als één sterke culturele regio, gebruiken we de virtuele wereld om al het mooie en bijzondere van Fryslân samen te brengen.

Virtuele presentatie van Fryslân

We creëren op het web een virtuele artistieke weergave van cultureel Fryslân. Virtueel Fryslân moet dé site zijn waar alle cultuurliefhebbers uit binnen – en buitenland als vanzelfsprekend naar toe gaan. Met deze virtuele presentatie stellen we Fryslân in 2012 kandidaat als European Capital of Culture in 2018. Alle projecten die de komende jaren gerealiseerd worden, maken we zichtbaar in deze presentatie, zoals in de Culturele Karavaan.

Door de virtuele vormgeving profileren we Fryslân als regio met een dynamische creatieve economie met veel nieuwe media bedrijfjes, vormgevers en aanverwante bedrijfstakken die midden in Europa staat. Door opleidingen, bedrijven en kunst aan elkaar te koppelen creëren we bovendien een vruchtbare bodem voor het ontstaan van nieuwe bedrijvigheid.

Daarmee ontstaat een culturele schatkamer die de pracht van de Friese cultuur in de volle breedte van kunst- en cultuuruitingen in Fryslân permanent zichtbaar maakt. Door een optimale ontsluiting van alle culturele gebeurtenissen komt kunst en cultuur binnen handbereik van alle inwoners van Fryslân én daarbuiten. Dus ook toegankelijk voor minder mobiele inwoners en ouderen. Nieuwe media toepassingen maken nieuwe vormen van cultuurparticipatie mogelijk.

Prijsvraag

Om de beste ideeën in de virtuele presentatie van cultureel Fryslân vorm te geven boven tafel te krijgen, organiseren we een (inter)nationale prijsvraag. We dagen webdesigners en creatieve mensen uit om met ideeën voor de vormgeving te komen. Een deskundige jury maakt een voorselectie van bedrijven die mee willen doen aan de prijsvraag. Maximaal vijf bedrijven mogen uiteindelijk een ontwerp indienen. Deze bedrijven presenteren hun ontwerpen tijdens een manifestatie, waar ook het aanwezige publiek meestemt in de keuze van het uiteindelijke ontwerp. De makers van het winnende ontwerp krijgen vervolgens de opdracht hun ontwerp uit te werken en van inhoud te voorzien. Naar verwachting is de virtuele presentatie in 2011 operationeel.

Strategische netwerken in Europa onderhouden

Finsters iepen betekent ook dat we onze horizon kunnen verbreden. We besteden te weinig aandacht aan het opbouwen en onderhouden van strategische netwerken in Europa. Hierdoor laten we veel kansen liggen, zowel voor de individuele inwoners van Fryslân als voor bedrijvigheid en in beleid.

Vanzelfsprekend zullen taal en identiteit belangrijke thema's zijn in projecten die in het kader van *European Capital of Culture* worden ontwikkeld. De samenwerking met andere meertalige regio's in Europa én met de andere Frieslanden zal geïntensiveerd worden. Met de titel *European Capital of Culture* kunnen we krachtiger aandacht vragen voor meertaligheid en de ontwikkeling van meertalige regio's in Europa. Het Mercatorinstituut en de Fryske Akademy zijn hierin vanuit Fryslân belangrijke ambassadeurs.

In het programma zullen we een intensieve culturele uitwisseling aangaan met andere regio's. Ter illustratie: medio mei 2009 zijn al contacten gelegd met o.a. San Sebastian, kandidaat culturele hoofdstad namens Spanje in 2016 en Gdansk namens Polen in hetzelfde jaar. Beide steden zijn gesitueerd in meertalig gebied. Fryslân zal zich in de kandidaatstelling van deze steden presenteren.

Versterkende werking van cultuur voor andere ambities

Cultuur kan op een creatieve manier zichtbaar maken wat zich in andere sectoren afspeelt, ook over de grenzen van de provincie heen. Door bijvoorbeeld een cultureel programma te koppelen aan de zonnebootrace, de Solar Challenge, creëren we een podium waar we de ambities op het gebied van duurzame energie op een creatieve manier onder de aandacht van een groot publiek kunnen brengen.

De ambitie *Fryslân European Capital of Culture* is een uitstekend platform om niet alleen cultuur, maar ook thema's als watertechnologie, sport en duurzame energie internationaal voor het voetlicht te brengen: finsters iepen!

3.3 Festivalkalender voor Fryslân

Zoals in de inleiding is aangegeven wordt de Nederlandse kandidaat voor het jaar 2018 in twee rondes geselecteerd. In deze beide jaren is het belangrijk de ambities van de provincie met verve internationaal te presenteren.

Cultureel programma bij de Solar Challenge Race in 2012

In 2012 doen we dit rondom de Solar Challenge Race, de tweejaarlijkse zonnebotenrace. De provincie Fryslân heeft zich tot doel gesteld in 2020 geheel zelfvoorzienend te zijn op het gebied van energie. Deze ambitie loopt qua tijdspad grotendeels parallel aan de ambitie Kulturele Haadstêd. Dit biedt kansen deze ambities gebundeld te profileren.

Internationaal Frysk Festival in 2013

In 2013 organiseren we een Internationaal Frysk Festival, dat een staalkaart laat zien van alle innovatieve en duurzame culturele projecten. Friese kunstenaars krijgen de kans zich te presenteren in een internationale uitwisseling. In 2013 presenteren we Fryslân nadrukkelijk als het culturele hart in het Europa van de regio's. En dan met name de meertalige regio's. Meertaligheid en de Friese taal en cultuur zullen een prominente plaats innemen in het programma van dat jaar.

In 2013 beslist de Europese Commissie immers wie namens Nederland in 2018 zich een jaar lang *European Capital of Culture* mag noemen.

Inhoudelijk profiel Internationaal Frysk Festival 2013

(gebaseerd op de evaluatie van het Frysk Festival 2008)

Een internationaal Frysk Festival zal aan de volgende eisen moeten voldoen:

- Duidelijk herkenbare centrale festivalplek met uitstraling naar de provincie
- Landschap als podium
- Internationaal publieksbereik (overtuigend marketing en mediaplan)
- Innovatief en duurzaam
- Internationale artistieke uitwisseling
- Artistiek hoogwaardige programmering
- Intensieve participatie van de Friese bevolking
- Brede deelname van culturele instellingen, individuele kunstenaars, maatschappelijke organisaties, Friese gemeenten, verenigingen, stichtingen, opleidingen en bedrijven.

Het is belangrijk om in 2010 te starten met het creëren van draagvlak onder de Friese bevolking, creativiteit te genereren en de zichtbaarheid van bestaande initiatieven te vergroten. In de aanloop naar een nieuw grootschalig internationaal Frysk Festival in 2013 stimuleren we nieuwe producties.

In de periode 2010-2012 worden in jaarprogramma's pilots uitgevoerd met als belangrijkste kenmerk de koppeling van een hoogwaardige artistieke programmering aan een brede actieve deelname van de bevolking.

Procedure inhoudelijke jaarprogramma's

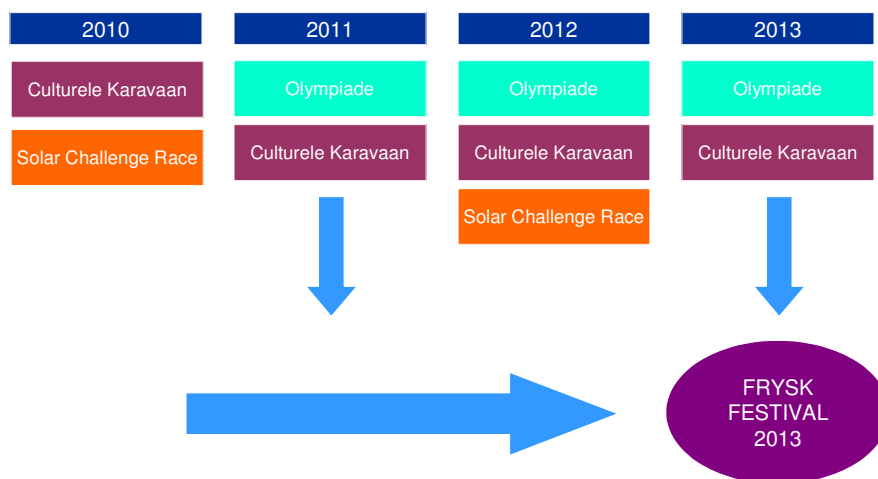
De Friese bevolking geeft zelf mede invulling aan de inhoudelijke uitwerking van het culturele programma. De jaarprogramma's zullen gevuld worden met initiatieven en ideeën die bijdragen aan het articuleren van de culturele identiteit van Fryslân (de mei-inoar strategie). Ieder jaar in november legt de kwartiermaker het concept-jaarprogramma voor het daaropvolgende jaar aan PS voor ter goedkeuring.

Om voor een financiële bijdrage in aanmerking te komen zullen projecten "Kulturele Haadstêd"-waardig moeten zijn en voldoen aan de volgende criteria:
met hart en ziel, d.w.z. versterkt de culturele identiteit van de regio
met elkaar, d.w.z. met diverse partners en doelgroepen
voor Europa, d.w.z. interessant voor en met medewerking van Europeanen.
Dit betekent dat alleen projecten die een meerwaarde bieden ten opzichte van het reguliere cultuurbeleid en een duidelijke internationale impact hebben, komen in aanmerking voor een bijdrage uit het programma.

Projecten die onder de vlag van KH18 in de komende jaren op deze manier worden ontwikkeld en uitgevoerd, vormen de basis voor het programma dat we in het kader van de kandidaatstelling in 2012 en 2013 presenteren aan Europa.

Schematisch wordt de kalender van de Kulturele Haadstêd:

Opbouw jaarprogramma's naar 2013

Zoals bij de ideevorming omtrent het programma Kulturele Haadstêd al is aangegeven, voeren we in 2010 een reeks pilots uit met de Culturele Karavaan. In 2011 vindt naar verwachting de eerste editie van het Fryske Fiersicht de Fryske Olympiade plaats. Eén van de ideeën die tijdens de Fryske Fiersichten naar voren is gekomen. De Friese sporten zijn onlosmakelijk met de Friese culturele identiteit verbonden. Bekeken wordt of vanaf 2011 de Fryske Olympiade jaarlijks kan plaatsvinden. De culturele sector wordt uitgedaagd rondom en met sport als thema culturele producties te maken om zodoende meer publiek te trekken en te interesseren dat wat Fryslân zo eigen maakt.

4. WERKWIJZE

Het uitwerken van de ambitie is een proces, een meerjarig traject waarbij we aansturen op de kandidaatstelling van Fryslân in 2012 en 2013 als *European Capital of Culture 2018*.

Met deze ambitie maken we optimaal gebruik van wat er al is. We zullen uitsluitend projecten initiëren en mogelijk maken die dienstbaar zijn aan het Friese publiek. In de cultuurvisie zetten we nadrukkelijk in op het versterken van de culturele infrastructuur. Met de ambitie Kulturele Haadstêd maken we onze culturele kracht zichtbaar, versterken we onze netwerken in Europa en professionaliseren en versterken we bestaande culturele initiatieven in aansluiting op de in de cultuurvisie benoemde programmalijnen en uitgangspunten (zoals o.a. het versterken van de culturele infrastructuur, het creëren van brûsplakken en professionalisering van festivals en evenementen).

4.1 Organisatiestructuur

Externe organisatie

Na goedkeuring van de strategie van het programma door PS op 4 november aanstaande, zal een kwartiermaker worden geworven. Deze krijgt de opdracht om in samenspraak met de provincie de ambitie Fryslân European Capital of Culture 2018 nader uit te werken.

De te werven externe kwartiermaker zal in ieder geval

- een aantoonbare verwevenheid met Fryslân moeten hebben;
- evenals een sterk internationaal netwerk, en
- zakelijk onderlegd zijn.

In de uitwerking van de organisatiestructuur van het programma kiezen we een juridische vorm waarmee enerzijds de kwartiermaker vanuit een onafhankelijke positie ten opzichte van het culturele veld kan opereren en anderzijds de provincie sturing houdt in het gehele proces van de kandidaatstelling.

Ten behoeve van de artistiek inhoudelijke ontwikkeling van het programma wordt een adviesgroep samengesteld uit professionals uit de culturele sector (vertegenwoordigers uit het culturele veld, zowel binnen als buiten Fryslân), die deskundig zijn op het gebied van: artistieke programmering op locatie, cultureel ondernemerschap, marketing en internationale artistieke programmering. Deze adviesgroep adviseert de kwartiermaker en zijn/haar staf over de inhoud en koers van de artistieke jaarprogramma's en de uitvoering ervan.

Werkzaamheden:

1. de professionalisering van Fryske festivals realiseren we door
  - a. de organisatiestructuur vorm te geven (zoals het benoemen van projectleiders voor de verschillende programmaonderdelen en het tot stand komen van een faciliterend bureau t.b.v. festivals en evenementen i.s.m. diverse culturele instellingen (zie paragraaf 4.2));
  - b. de regie te voeren op de festivalkalender van Fryslân door bundeling en afstemming van bestaande festivals en evenementen;

- c. in de jaren 2010-2013 toe te werken naar een Internationaal Frysk Festival dat dienend is aan Fryslân Cultureel hart voor Europa's regio's (zie paragraaf 3.3).
2. de programmering van de artistiek inhoudelijke jaarprogramma's ten behoeve van de kandidaatstelling van Fryslân als European capital of Culture 2018. Deze inhoudelijke jaarprogramma's dienen SMART geformuleerd te worden, waardoor inzichtelijk is of de bij de programma's gestelde doelen zijn gehaald (te denken valt aan publieksbereik, mate van cultuurparticipatie, toegenomen draagvlak onder de bevolking en kwaliteitsimpulsen in de programmering).
3. de profilering van Fryslân als cultureel hart voor Europa's regio's en de promotie van kunst en cultuuruitingen
  - a. het oprichten en beheren van een centraal informatiepunt voor kunst en cultuur in de provincie i.s.m. diverse partijen in het culturele veld;
  - b. de inhoudelijke uitwerking van de kandidaatstelling van Fryslân als European Capital of Culture (bidbook);
  - c. het realiseren en beheren van de virtuele presentatie van cultureel Fryslân.

4.2 Voorwaarden scheppen voor een sterke festival- en evenementensector: Professionalisering Fryske Festivals

Inzet is om in een periode van vier jaar, van 2010 tot en met 2013, het festivalaanbod in Fryslân te professionaliseren. Dat wil zeggen:

- = versterking van het artistieke produktieklimaat
- = kwaliteitsimpuls van de festivalprogrammering
- = professionalisering van de organisatie van festivals
- = vergroting van het publieksbereik, met name (inter-)nationaal.
- = versterking van het culturele profiel van Fryslân door een verbetering van de naamsbekendheid van culturele activiteiten in Fryslân.

Uit o.a. de Kultuertreffens en cultuurvuur-debatten³, uit de monitoring van het festivalbeleid en uit de evaluatie van het Frysk Festival blijkt dat in Fryslân enerzijds grote behoefte bestaat aan goede culturele marketing en anderzijds aan kwaliteitsimpulsen in de programmering.

Verkenningen met het culturele veld leren dat het artistieke produktieklimaat in de provincie van onvoldoende omvang en kwaliteit is. Getalenteerde jonge makers blijken nu veelal de provincie te verlaten wegens gebrek aan ontplooiingskansen. Met het professionaliseren van de organisatie van festivals en evenementen wordt aan een belangrijke voorwaarde voldaan voor een sterk artistiek produktieklimaat in de provincie.

Een andere constatering is dat de promotie van Friese culturele producten nu veelal gefragmenteerd ter hand worden genomen. Landelijke media-aandacht voor culturele uitingen in Fryslân is er nauwelijks.⁴ Recent voorbeeld is de communicatie

³ Zowel de provincie als de gemeente Leeuwarden hebben ter voorbereiding op hun cultuurvisie voor de periode 2009-2012 in 2007 en 2008 een reeks debatten georganiseerd (de provincie Kultuertreffens, de gemeente Leeuwarden Cultuurvuur-debatten).

⁴ Enige uitzondering hierop vormt het jaarlijkse Oerol festival op het eiland Terschelling. Oerol is een sterk merk. De uitstraling van Oerol op het culturele imago van Fryslân is echter gering.

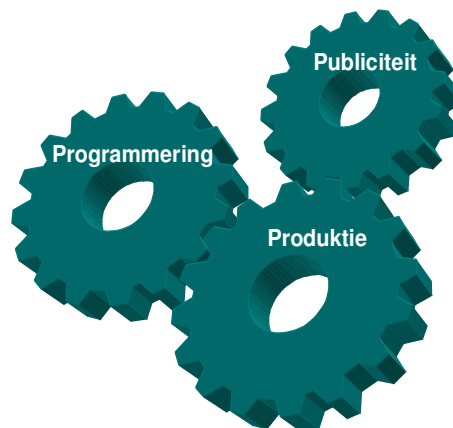
rondom het Frysk Festival in 2008, waarin de spraakmakende evenementen te weinig publiciteit kregen. Mede hierdoor vielen bezoekersaantallen tegen. Dat blijkt ook uit de evaluatie van het Frysk Festival 2008. Het programma was artistiek inhoudelijk weliswaar van hoge kwaliteit, maar de betrokkenheid van de bevolking en de marketing lieten te wensen over.

We vragen een financiële bijdrage uit Koers Noord om in nauwe samenwerking met de Friese culturele sector de geconstateerde zwaktes te lijf te gaan (zie hoofdstuk 5).

Professionalisering en efficiencyverbetering

De culturele sector en overheden realiseren samen een centrale plek (werktitel PIER) ter versterking van het produktieklimaat, de programmering en publiciteit van festivals en andere initiatiefnemers in de culturele sector. Daarnaast krijgt PIER de functie van centraal informatiepunt voor het actuele culturele aanbod in Fryslân.

PIER bundelt de in het werkveld aanwezige expertise en zet dit met een systeem van vraag en aanbod weer uit, zodat alle aanwezige expertise ten bate van de gehele sector optimaal wordt ingezet. Daarbij wordt gebruik gemaakt van kennis en kunde van organisaties als o.a. Keunstwurk, het Fries Museum, Tresoar, Oerol, Tryater en Schouwburg De Harmonie. De realisatie van PIER vindt in nauwe samenwerking met de gemeente Leeuwarden plaats.

Een **FYSIEKE PLEK**

in het centrum van Leeuwarden
waar idealiter alle provinciale culturele festivals kantoor houden.
PIER fungeert als coördinatiepunt dat praktische ondersteuning biedt
op het gebied van organisatie, programmering, produktie en publiciteit
van culturele festivals en evenementen.

Centraal punt voor de **PUBLIEKSFUNCTIE** van culturele festivals en evenementen
in de provincie, waar alle informatie omtrent culturele activiteiten in Fryslân te vinden is,
waar kaartjes gekocht kunnen worden
én van waaruit marketingcampagnes worden geregisseerd.

PIER biedt meerwaarde in zaken als het gezamenlijk werven van sponsors, inhuren van expertise op het gebied van veiligheidseisen, wet- en regelgeving, verzekeringen, het voldoen aan accountancyeisen en gezamenlijke programmering en promotie.

5. FINANCIËLE RAMING

In het reguliere cultuurbeleid dragen we zorg voor een sterke basisinfrastructuur. In het huidige beleid is maximale speelruimte gecreëerd om tot flexibilisering van de culturele infrastructuur te komen. De daarvoor beschikbare middelen bieden echter nauwelijks ruimte om in te spelen op de dynamiek in de culturele sector.

Voor een levensvatbare uitwerking van het programma is niet alleen budget nodig voor de in deze strategie genoemde projecten. Om in te kunnen spelen op initiatieven uit de Friese samenleving is aanvullend een projectenbudget nodig.

5.1 Het projectenbudget

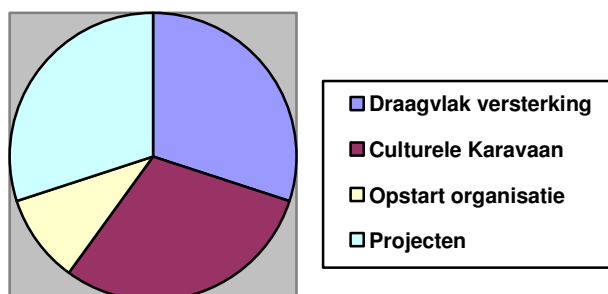
Het projectenbudget zetten we in voor projecten die “Kulturele Haadstêd”- waardig zijn. We denken aan een bedrag van € 500.000 (zoals ook in de begroting 2010 is aangevraagd).

Verwachte resultaten van het projectenbudget in 2010:

- de juridische vorm waarin Fryslân Cultureel Hart wordt vormgegeven is dan operationeel;
- de kwartiermaker is benoemd en gestart;
- er is een uitvoerend team ten behoeve van de regie, PR en productie van de Culturele Karavaan geformeerd. In het eerste jaar worden naar verwachting tien pilots uitgevoerd;
- de uitgewerkte strategie ter versterking van het draagvlak komt in de eerste uitvoeringsfase (media-aandacht, interne en externe communicatie, vergroten zichtbaarheid buiten Fryslân (Nederland en Europa));
- een adviesgroep is geformeerd rondom de kwartiermaker om projecten te beoordelen en de bijbehorende procedure is uitgewerkt en in pilots getest;
- de eerste projecten zijn gehonoreerd en kunnen in de loop van 2010 gerealiseerd worden.

Een globale verdeling van het projectenbudget in 2010 geeft het volgende plaatje:

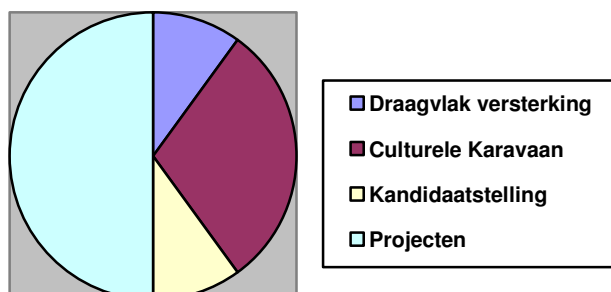
Globale verdeling projectenbudget in 2010

Circa 30% van het budget besteden we aan de pilotfase van de Culturele Karavaan;
Circa 30% van het budget zetten we in t.b.v. draagvlakversterking;
Circa 30% zetten we in 2010 reeds in voor de realisatie van projecten;
Circa 10% van het budget voor het opzetten van de organisatie, stichtingsvorming, uitwerking procedure beoordeling projectvoorstellen.

In 2011, 2012 en 2013 zal het budget dat voor projecten wordt ingezet groeien, zowel ten behoeve van de Culturele Karavaan als los daarvan. Vanaf 2011 zal een deel van het budget worden benut om de kandidaatstelling vorm te geven. Een globale verdeling van het projectenbudget in 2011 en verder geeft het volgende plaatje:

Globale verdeling projectenbudget in 2011, 2012 en 2013

5.2 Budget voor professionalisering van Fryske festivals en evenementen

Het budget dat we inzetten als cofinanciering voor Koers Noord verdubbelen we ten behoeve van de professionalisering van festivals en evenementen in Fryslân.

Uit Koers Noord vragen we ook een bijdrage van € 700.000. In de aanvraag maken we zichtbaar wat de culturele sector ter beschikking stelt aan mankracht en werkruimte. Daarnaast verwachten we een bijdrage van de regiokernen. Inzet is om uit te komen op een financieringsmix van:

- 40% provincie
- 40% Koers Noord
- 10% Leeuwarden
- 10% overig.

Verwachte resultaten van besteding van het Koers Noord budget in 2010:

- oprichting van dé logistieke plek t.b.v. de culturele sector (PIER);
- de festivalkalender is nader uitgewerkt, wat leidt tot een programmering rondom de Fryske Olympiade in 2011 en de Solar Challenge Race in 2012;
- het casco van de virtuele presentatie van cultureel Fryslân is gereed. Gedurende het jaar wordt de presentatie gevuld met het kunst- en cultuuraanbod uit de provincie;
- het centrale informatiepunt is ingericht.

Het met de Koers Noord-aanvraag gegenereerde budget wordt ingezet voor:

- a. realisatie professionalisering en efficiencyverbetering van de organisatie van festivals en evenementen in Fryslân.
  - PIER
  - centraal informatiepunt.
- b. Festivalstrategie:
  - één centrale festivalkalender;
  - jaarlijkse impuls grootschalig festival.
- c. Virtuele presentatie van cultureel Fryslân
  - Organisatie prijsvraag en manifestatie

- Ontwerpen en bouwen website
- Beheer en onderhoud van de website.

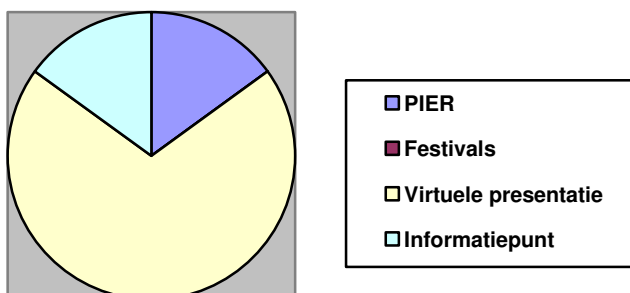
In 2010 zal het grootste gedeelte van het beschikbare budget worden ingezet voor de realisatie van de virtuele presentatie. Er is immers enige tijd nodig om de site te ontwerpen en te testen, alvorens de culturele sector volledig “gelinkt” kan worden. In een eerste jaar zal worden proefgedraaid. De virtuele presentatie is het visitekaartje van de provincie op cultureel gebied en zal voortdurend intensief bijgehouden moeten worden.

Het eerste jaar staat volledig in het teken van voorwaardenscheppende activiteiten. Het resterende budget gebruiken we in 2010 om te starten met PIER. Behalve de Culturele Karavaan zullen er dit eerste jaar geen grootschalige evenementen binnen dit programma worden gerealiseerd.

Circa 15% stellen we beschikbaar voor het operationeel maken van PIER. Circa 70% is nodig voor de realisatie van de virtuele presentatie van Fryslân. Circa 15% zetten we in om alle input uit de culturele sector optimaal te ontsluiten door het in overleg met bestaande initiatieven inrichten van een centraal informatiepunt dat onderdak zal krijgen bij een bestaande culturele instelling.

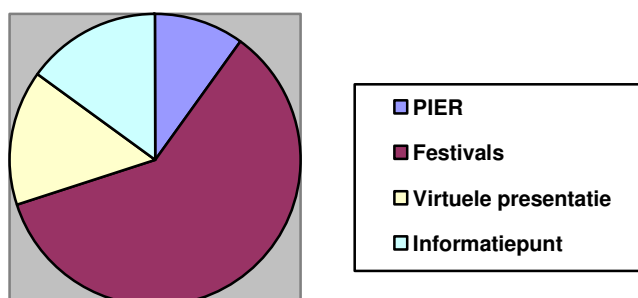
Een globale verdeling van het budget t.b.v. Professionalisering van Fryske festivals in 2010 geeft het volgende plaatje:

Globale verdeling budget Professionalisering Fryske Festivals in 2010

De Koers Noord-bijdrage zal voor 4 jaar gelden. In 2011, 2012 en 2013 zal een substantieel bedrag worden ingezet ten behoeve van de jaarprogramma's, waarmee Fryslân zich op cultureel gebied internationaal op de kaart zet.

Globale verdeling budget Professionalisering Fryske Festivals in 2011, 2012 en 2013

De komende jaren streven we naar aanvulling van beschikbare budgetten voor deze ambities vanuit andere financiële bronnen uit Europese programma's.

Dekking

In de begroting 2010 hebben we voor het jaar 2010 een budget aangevraagd van € 1,2 miljoen. € 700.000 gebruiken we als cofinanciering voor een Koers Noord aanvraag ter professionalisering van de culturele sector. € 500.000 vragen we voor het initiëren van projecten in het kader van de mei-inoar strategie en de inhoudelijke artistieke programmering van de ambitie, koersend naar 2018.

6. RESULTATEN

Alles wat we onder de vlag Kulturele Haadstêd realiseren, heeft een blijvende meerwaarde voor Fryslân en de Friese culturele sector. Iedere euro die in dit programma wordt besteed, komt ten goede aan Fryslân zelf. Met of zonder nominatie als European Capital of Culture in 2018, realiseren we alle plannen in dit programma, omdat ze bijdragen aan de versterking van Fryslân als één sterke regio in Europa.

Voor de culturele sector betekent deze ambitie:

- professionalisering van de organisatie van festivals en evenementen;
- meer structuur in de organisatie van het culturele aanbod (festivalkalender, gezamenlijke promotie);
- een bloeiend artistiek produktieklimaat;
- meer programmering van hoge artistieke kwaliteit (met o.a. als gevolg dat talent zich tot topniveau kan blijven ontwikkelen);
- internationalisering van de culturele sector (internationale focus in het culturele aanbod, ontstaan van strategische netwerken in Europa, zowel artistiek inhoudelijk als financieel/zakelijk).

Met als gevolg:

- groter publieksbereik, en een
- sterke profilering van kunst en cultuur over de grenzen van de provincie heen.

Voor de ontwikkeling van de Friese regio betekent deze ambitie, zoals in de inleiding al is aangegeven:

Internationale samenwerking met strategische partners in Europa leidt tot bundeling van expertise, van kruisbestuiving van ideeën en tot een versterking van de politieke en economische positie van Fryslân als regio in Europa.

Fout! Objecten kunnen niet worden gemaakt door veldcodes te bewerken.

7. REISSHEMA

2010

Februari 2010: Internationale presentatie van de kandidatuur van Fryslân als "candidate European Capital of Culture 2018", SNN conferentie te Brussel.

Start uitvoering Koers Noord projecten Professionalisering Fryske Festivals

a. Ontwikkeling PIER, dé logistieke plek voor festivals en evenementen ter versterking van het artistieke produktieklimaat, de programmering en publiciteit;

- b. Een provinciale festivalstrategie voor Fryslân
  - 2010: participatiestrategie (waaronder pilots Culturele Karavaan);
  - 2011: Fryske Olympiade
  - 2012: cultureel programma bij Solar Challenge Race
  - 2013: Internationaal Frysk Festival nieuwe stijl;
- c. Een prijsvraag voor het ontwerp van de virtuele presentatie van Fryslân, waarin de kracht van kunst en cultuur in Fryslân zichtbaar wordt. Realisatie van het winnende ontwerp.

2011

- intensivering cultuurparticipatieprogramma;
- Culturele Karavaan;
- eerste editie van Fryske Olympiade;
- uitwerking bidbook Candidate Cultural Capital of Europe 2018;
- intensivering lobby en communicatie (inter)nationaal;
- voorbereiding programmering 2012 en 2013.

2012

- kandidaatstelling van Fryslân met de virtuele presentatie;
- *preselectionmeeting*: presentatie inhoudelijk artistiek programma van Fryslân aan selectiepanel van de Europese Commissie;
- grootschalig internationaal cultureel programma rondom Solar Challenge Race.

2013

- Frysk Festival
  - bezoek van selectiecommissie aan kandidaat-steden.